

УДК 658.5.009.12:338.436

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Дикань О.В., к.е.н., доцент (УкрДАЗТ)

Встановлено, що в умовах реалізації європейського вектору інтеграції українська промисловість через високу енергоємність виробництв, зношені основні фонди, застарівші технології та низьку якість промислової продукції не зможе конкурувати з високотехнологічними європейськими товарами. Вивчено основні тенденції функціонування промислового комплексу України та виділено негативні риси, що унеможливають його подальший розвиток та знижують конкурентні позиції. Досліджено досвід європейських промислових підприємств в підтримці розвитку власних виробництв і зростанні рівня конкурентоспроможності власної промислової продукції та на цій основі виділено комплекс заходів, спрямованих на забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: промисловість, конкурентоспроможність, засади промислової могутності, європейський досвід, комплекс заходів.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Дикань Е.В., к.э.н., доцент (УкрГАЗТ)

Установлено, что в условиях реализации европейского вектора интеграции украинская промышленность, обладая высокой энергоемкостью производств, изношенными основными фондами, устаревшими технологиями и низким качеством промышленной продукции, не сможет конкурировать с высокотехнологичными европейскими товарами. Изучены основные тенденции функционирования промышленного комплекса Украины и выделены негативные черты, которые делают невозможным его дальнейшее развитие и снижают конкурентные позиции. Исследован опыт европейских промышленных предприятий в обеспечении поддержки развития собственных производств и росте уровня конкурентоспособности собственной промышленной продукции и на этой основе выделено комплекс мероприятий, направленных на обеспечение конкурентоспособности отечественной промышленности в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: промышленность, конкурентоспособность, основы промышленной мощи, европейский опыт, комплекс мероприятий.

ENSURING THE COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Dykan O.V., Candidate of Economic Sciences, associate professor (USA of RT)

It is established that the conditions for the implementation of the European integration vector Ukrainian industry for the high energy intensity of production, dilapidated infrastructure, out of date technology and low quality of industrial products will not be able to compete with European high-tech goods. Studied the main trends in the functioning of the industrial complex of Ukraine and highlighted the negative traits that make it impossible for its further development and reduce competitive position. Investigated the experience of European industrial enterprises to support the development of own production and increase the competitiveness of industrial products and, based on this selected set of measures aimed at ensuring the competitiveness of the domestic industry in terms of European integration.

Keywords: industry, competitiveness, foundations of industrial power, the European experience, complex events.

Актуальність теми дослідження. На шляху до європейського цивілізованого суспільства Україна на сьогоднішній день переживає найсмутніші часи за всю історію своєї незалежності. Політична й економічна криза, розкол суспільства та державної цілісності, спад промислового виробництва та розрив довготривалих економічних відносин призвели

економіку країни до переддефолтного стану, вижити за якого можливо виключно при умові стимулювання розвитку власного промислового виробництва.

Поряд з цим, обраний Україною європейський вектор інтеграції за таких умов став найбільшим викликом для української промисловості, яка навряд чи за існуючого стану зможе що-небудь запропонувати перенасиченому високотехнологічними товарами європейському ринку. Адже висока енергомісткість виробництв, зношені основні фонди та застарівши технології унеможливають виробництво сучасно якісної, конкурентоспроможної на європейському ринку продукції. У такій ситуації постає питання про необхідність пошуку можливих заходів «виживання» та підвищення конкурентоспроможності не тільки окремих підприємств, але й цілих галузей промисловості України в жорстких умовах конкуренції на європейському ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням пошуку ефективних заходів та інструментів відродження потенціалу української промисловості і підвищення конкурентоспроможності її продукції приділялася величезна увага з боку вітчизняних науковців. Свої дослідження дискусійно-полемічного та аналітичного характеру даній проблематиці присвятили такі вчені, як О.І. Амоша, В.П. Вишневський, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, В.Л. Дикань, Я.А. Жаліло, Л.О. Збаразька, Д.В. Малащук, В.В. Микитенко, Д.С. Покришка та інші [1-6]. Цими науковцями сформульовано шляхи та напрямки подолання економічної кризи в промисловому комплексі країни, розроблено стратегії його розвитку та визначено пріоритети промислової політики України.

Попри це, й надалі промисловість України продовжує занурюватися в глибоку кризу. Й до цього часу не знай практичного втілення ефективні

комплексні заходи та дієві реформи, не побудовано платформу для стабільного розвитку промислового комплексу й структурної перебудови економіки України. Сьогоднішні реалії функціонування вітчизняних промислових підприємств вказують на необхідність пошуку адекватних та дієвих заходів, здатних забезпечити зростання обсягів виробництва продукції та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств на європейському ринку, досвід в реалізації яких можна запозичити в країн розвинутої Європи.

Метою статті є вивчення засад промислової могутності європейських підприємств та розробка на цій основі комплексу заходів щодо забезпечення конкурентоспроможності українських промислових підприємств в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Євроінтеграція є, дійсно, національною стратегією розвитку, що відкриє доступ Україні до понад п'ятсот мільйонного європейського ринку, який на сьогодні здійснює виробництво п'ятої частини світової продукції, володіє найсучаснішими технологіями та фінансовими інструментами стабілізації. Це той вектор, який забезпечить модернізацію країни за європейськими стандартами та зможе зробити українську промислову продукцію конкурентоспроможною.

Однак, шлях цієї інтеграції в Європу є достатньо складним та болючим, особливо для української промисловості, яка останнім часом переживає некращі часи. Так, за даними Державного комітету статистики України падіння промислового виробництва лише у липні 2014 року склало 12,1% до аналогічного періоду попереднього року [7]. На рис. 1 представлено обсяг реалізованої промислової продукції за період з 2004 по 2013 роки.

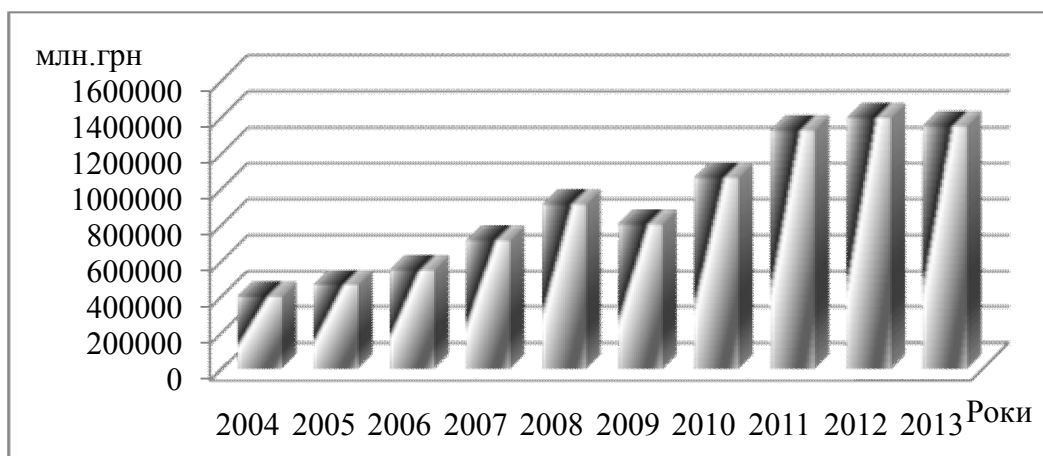

Рис. 1. Обсяг реалізованої промислової продукції за період з 2004 по 2013 роки [7]

Причини цього є достатньо зрозумілі. При наявності впливу низки негативних факторів зовнішнього середовища, промисловість України має безліч внутрішніх проблем. Однією і найактуальнішою з них є проблема критичного рівня зношеності основних фондів. За період з 2007 по 2013 рр. цей показник збільшився від 57,3% до 84,3% [7]. Найбільш критичне значення цього показника спостерігається в машинобудуванні, який складав у 2012 році 84,3%. Це за тих умов, що саме машинобудуванню належить роль індикатора розвитку економіки країни.

Одночасно такий низький технологічний рівень промислового виробництва одночасно обумовлює високий рівень його енергомісткості, що відповідним чином відображається на собівартості промислової продукції, де енергетична складова є дуже високою. Це видно навіть за показниками споживання паливно-енергетичних ресурсів в країні. Якщо порівняти обсяги споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів на одиницю ВВП в Україні з розвинутими країнами Європи, то можна відзначити, що в порівнянні з Польщею цей показник більший в 2,9 рази, з Росією – в 1,4 та у 3,7 рази вищий ніж у європейських країнах [8].

Заслуговує уваги проблема забезпеченості промисловості висококваліфікованими кадрами. На даний час на більшості промислових підприємств спостерігається дефіцит трудових ресурсів відповідної кваліфікації та спеціалізації при умові наявності в країні високого рівня безробіття. За період з 2007 по 2013 рр. чисельність працівників, зайнятих в промисловому

виробництві, скоротилася до 3274,8 тис. осіб [7]. Незадовільними є й умови праці, застарілі прийоми та методи праці зумовлюють зростання трудомісткості виробничого процесу та відповідно зростання тривалості виробничого циклу.

Несприятливим є й інноваційне середовище в промисловості. Незважаючи на те, що показник питомої ваги промислових підприємств, що впроваджували інновацій, має позитивну динаміку, постійно відбувається скорочення питомої ваги реалізованої інноваційної продукції. Зокрема, за період з 2000 по 2013 рр. цей показник скоротився з 6,8% до 3,3% (див. рис. 2). Значно зменшилась й кількість підприємств, що займалися інноваціями, від 14,8% у 2000 році до 13,6% у 2013 році [7]. Все це дозволяє зробити висновок, що вітчизняна промисловість постійно намагається вийти на інноваційний шлях розвитку, однак реалізація інноваційних проектів приносить їй лише додаткові витрати, а інноваційна продукція реалізується з кожним роком все гірше й гірше.

Поряд з існуванням таких проблем, критичний стан в промисловому комплексі країни обумовлений й низьким рівнем консолідації, розосередженням технологічних ланцюгів між безліччю незалежних власників та відсутністю ефективних методів управління виробництвом, які б сприяли оптимізації виробничих ресурсів підприємства та забезпечували скорочення тривалості виробничих циклів. Адже в умовах сучасної ринку важливо не стільки здійснити виробництво продукції відповідно до потреб споживачів, а скільки забезпечити його своєчасну подачу з мінімальними витратами.

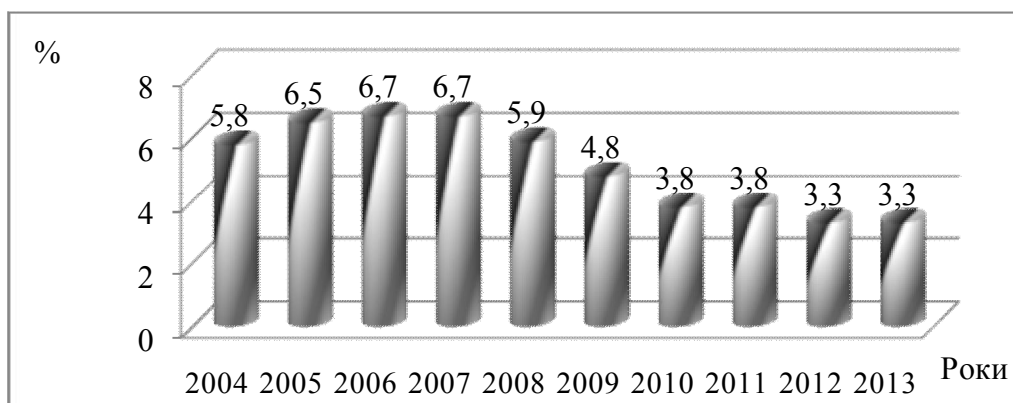

Рис. 2. Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової за 2004-2013 роки [7]

Окрім того, причиною неможливості відновлення промислового потенціалу України та забезпечення його інноваційного розвитку є низька спроможність і готовність підприємств фінансувати інвестиції та залучати банківські кредити для розвитку власних виробництв. Це обумовлено як занадто високими реальними

процентними ставками на кредити в умовах стало низьких темпів інфляції, так і тим, що банки в якості основного критерію кредитування використовують валовий прибуток підприємства та ліквідну заставу, які наявні лише у сфері торгівлі, сировинних галузях та у сфері фінансових послуг[9].

Таким чином, стан промислового комплексу України відзначається низкою негативних рис, а саме [10]:

- недостатньою орієнтацією на виробництво продукції кінцевого споживання;
- домінуванням видобувних і базових галузей з низьким ступенем переробки сировини;
- використанням застарілих технологій, високим рівнем зношеності основних фондів, деформованою структурою виробництва;
- високою матеріало- та енергомісткістю виробництва при майже монопольній залежності від імпорту енергоресурсів;
- втратою традиційних ринків збуту в СНД і країнах Східної Європи, розривом кооперативних зв'язків в межах СНД;
- неконкурентоспроможністю більшої частини вітчизняної промислової продукції через низьку якість і моральну застарілість;
- відсутністю платоспроможного споживчого попиту і недосконалістю пропозицій через недорозвинутість системи дослідження кон'юнктури ринку і маркетингу.

Всі ці фактори відповідним чином обумовлюють спад обсягів промислового виробництва, стримуючи розвиток промисловості країни. А значна технологічна відсталість, відсутність сприятливого інноваційного клімату робить продукцію вітчизняних промисловців не конкурентоспроможною та не відповідною європейським стандартам якості.

Яким же чином забезпечити конкурентоспроможність української продукції на розвинутому європейському ринку?

У вирішенні даного питання досить показовим буде досвід самих європейських країн, які виступають піонерами в розробці високих технологій та зберігають свої передові позиції в промисловому виробництві на світовому ринку й дотепер. Що ж знаходиться в основі промислової могутності країн Європи? І, напевно, не секрет, що головною прикметною рисою цих держав є створення такого клімату, за якого інновації стали іманентним елементом економічної діяльності. Кількість інноваційно активних промислових підприємств постійно зростає і на сьогодні вже становить близько 80%.

Притаманним для їх економік є й величезна участь держави у фінансуванні інноваційних та науково-технічних робіт. Зокрема, у Франції вона складає 39,7%, у Великій Британії – 32,1%, у Чехії – 39,9%. Значними є й витрати на інноваційну діяльність. Наприклад, у 2010 році витрати компанії Shlemberger (виробника нафтогазового обладнання) на інноваційну діяльність становили 6,1 млрд. дол., компанії Caterpillar (гірниче обладнання та будівельна техніка) – 10,8 млрд. дол. [11].

Активно проводиться в Європі політика підтримки розвитку й функціонування об'єктів інноваційної інфраструктури, таких як: технопарки, інкубатори, інноваційні центри та інноваційні кластери. Зокрема, частка бюджетних асигнувань у фінансуванні технопарків Великобританії складає 62%, Франції – 74%, Німеччини – 78%, у Бельгії майже 100% [11], тоді як в Україні вони перебувають на самофінансуванні. Тобто, можна відзначити, що Європа проводить активну інвестиційну підтримку інноваційного розвитку економіки, в першу чергу, високотехнологічних галузей промисловості, які складають каркас її промислової могутності.

Поряд з цим, висока конкурентоспроможність промисловості Європи забезпечується за рахунок створення стійких форм вертикально-інтегрованих структур та переходу до високодиверсифікованих форм ведення господарювання. Більшість крупних європейських виробників промислової продукції є учасниками інтеграційного об'єднання, що дозволяє їм за рахунок об'єднання ресурсів, потужностей та можливостей, отримати переваги від ефекту масштабу та розшири долю ринку.

Важливим інструментом підтримки стабільності та зменшення ризику для промисловців розвинутих країн стала логістика, а саме впровадження її методів та моделей в процес функціонування підприємства. Наприклад, такі відомі промислові гіганти, як General Motors, Massey-Ferguson, Renault реалізують одну з найпоширеніших мікрологістичних систем виробництва – систему Канбан, яка підтримує мінімальний рівень запасів та забезпечує безперервну роботу виробничих дільниць і персоналу. Аналіз 80 німецьких фірм свідчить про те, що завдяки впровадженню даної системи забезпечується скорочення виробничих запасів на 50%, запасів готової продукції – на 80%, а продуктивність праці зростає на 20-50% [12].

Особлива увага приділяється й питанням розвитку кадрового потенціалу та підтримки корпоративної культури підприємств. Адже за оцінкою європейських спеціалістів на 60% економічні досягнення компаній пов'язані саме з людським капіталом. Зокрема, досить активно серед американських та європейських підприємств проводиться політика створення системи безперервного навчання працівників шляхом організації корпоративних університетів для проведення професійної підготовки та організації навчання працівників з метою адаптації їх здібностей до нових технологій та форм організації праці. Так, наприклад, найбільший корпоративний університет Global Learning, створений підприємством IBM, проводить курси з професійної підготовки, перепідготовки і навчання

для 126000 працівників компанії, а навчальний центр корпорації «Дженерал Електрик» відводить для цього 30-40 тис. людино-днів на рік. Витрачаються й величезні обсяги коштів на розвиток та підтримку кадрового потенціалу. Зокрема, підприємствами Німеччини щорічно інвестують в навчання персоналу до 9 млрд. євро. У Франції середні витрати на підвищення кваліфікації працівників досягають 3% фонду оплати праці [13].

Значна частина конкурентних переваг багатьох європейських промислових компаній забезпечується за рахунок формування та постійної підтримки корпоративної культури організації, яка впливає на поведінку працівників, їх ціннісну орієнтацію і переконання, забезпечує єдність дій співробітників та заохочує їх до спільної діяльності на благо всієї компанії. В цьому аспекті досить показовим стане приклад американських корпорацій по створенню системи мотивації творчої активності працівників, зокрема, системи «участі в прибутках». Наприклад, на підприємстві «Уолтмарт» за підсумками року у вигляді премій персоналу видають акції підприємства, в середньому розмір яких складає 8,4% від розміру всіх виплат працівникові за рік [14].

Таким чином, європейські промислові підприємства є успішними та конкурентоспроможними на світовому ринку промислової продукції у багатьох відношеннях завдяки:

по-перше, безперервному оновленню, удосконаленню та покращенню зразків промислової продукції за рахунок постійного впровадження в виробничий процес інновацій та новітніх технологій;

по-друге, використанню переваг логістики та інформатизації, що сприяють скороченню витрат та тривалості виробничого циклу;

по-третє, участі у глобальних ланцюжках створення вартості та вертикально-інтегрованих структурах;

вчетверте, високорозвинутій системі освіти та підвищення кваліфікації персоналу;

вп'яте, високому рівню корпоративної культури та створенню атмосфери цінності працівника для організації;

вшосте, інвестиційній підтримці з боку держави та розвитку засад державно-приватного партнерства.

Враховуючи досвід європейських промислових підприємств, забезпечити підвищення конкурентоспроможності української промисловості, а, відповідно, й здійснити крок у напрямку стабілізації економіки, можливо за рахунок реалізації наступного комплексу заходів:

- розробки стратегії розвитку

промисловості, яка б визначила основи інноваційної політики з встановленням конкретних напрямків розвитку інноваційної діяльності окремих промислових підприємств. Це дозволило б стимулювати впровадження інновацій у виробничий процес, модернізувати виробничу базу промисловості і поєднати сектори науки та виробництва, їх інтелектуальний і виробничий потенціал, що забезпечило б створення науково-технічних результатів, на які існує попит в промисловості;

- впровадження ефективних механізмів фінансової підтримки інновацій та комерціалізації науково-дослідних результатів, створення державної системи трансферу технологій;

- забезпечення тісної координації всіх стадій інноваційного процесу від наукових розробок до виходу товару на ринок та скорочення тривалості технологічного циклу виробництва промислової продукції;

- створення сприятливого середовища для формування різного роду організаційно-правових форм інноваційної діяльності та вертикально-інтегрованих структур в промисловості, таких як кластери, промислово-фінансові групи, стратегічні альянси тощо;

- впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій на всіх етапах виробництва продукції;

- стимулювання модернізації виробничих процесів в промисловості шляхом запровадження механізму часткової компенсації витрат за рахунок коштів держави та пільгового кредитування фінансово-кредитними установами;

- прискорення процесів адаптації системи стандартизації і сертифікації вітчизняних промислових товарів до норм ЄС, впровадження постійно діючої системи оцінки якості промислової продукції;

- приведення системи підготовки фахівців у відповідності до потреб комплексу та впровадження механізмів взаємодії промислових підприємств і навчальних, науково-дослідних організацій в питаннях стажування майбутніх спеціалістів та співпраці в рамках вирішення проблем створення нових матеріалів, технологій, оригінальних видів промислової продукції;

- створення системи підтримки та розвитку творчих ініціатив, реалізація програм розвитку і нарощування інтелектуального капіталу працівників промисловості;

- впровадження сучасних методів та моделей управління процесом виробництва, зокрема, логістики, всебічна підтримка розвитку логістичних систем в країні;

- впровадження ефективних схем продажу промислової продукції та розробка маркетингових стратегій просування товарів на ринок;

- покращення правового та інвестиційного середовища в галузі за рахунок здійснення ряду законодавчих змін в сфері податкового та митного регулювання, державної підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності [15], тощо.

Висновок. Таким чином, в сьогочасних реаліях функціонування та в умовах інтеграції у Європейський Союз українська промисловість потребує реалізації структурних зрушень, які б відповідали сучасним особливостям конкуренції та забезпечували модернізацію промислового комплексу України на основі інновацій, повноцінне використання його інтелектуально-виробничого потенціалу та сприяли підвищенню конкурентоспроможності української промислової продукції на європейському ринку.

Основним ключем активізації процесів економічного зростання в промисловості повинен стати комплекс заходів, спрямованих як на підвищення інноваційної активності промислових підприємств та модернізацію їх виробничої бази, так і на впровадження сучасних моделей управління виробництвом, розвиток кадрового потенціалу промисловості і стимулювання виробництва нової наукоємної високотехнологічної продукції, здатної витримати жорсткі умови конкуренції на європейському ринку, а відповідно й забезпечити якісні зміни в промисловому комплексі країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амоша О. И. Промышленная политика Украины: концептуальные ориентиры на среднесрочную перспективу / Амоша О. И., Вишневський В. П., Збараська Л. О. // *Економіка України*. – 2009. – № 12. – С. 4-13.
2. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку* / за ред. В.М. Геця. – К.: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. – 1008 с.
3. Жалило Я. А. Структурные трансформации промышленности Украины в период финансово-экономического кризиса / Я. А. Жалило, Д. С. Покришка // *Вісн. Інст-ту екон. і прогн.-ня*. – 2010. – С. 29-33.
4. Данилишин Б.М. Феноменальні альтернативи економічного зростання України: монографія / Б.М. Данилишин, В.В. Микитенко. – У 2 т. – Т.1. – К.: РВПС України НАН України, ЗАТ «Нічлава». – 2008. – 336с.
5. Дикань В.Л. Развитие промышленного потенциала украинских предприятий / В.Л.Дикань // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2014. – №46. – С. 136-142.
6. Малащук Д. В. Конкуренентоспроможність машинобудівного комплексу України в умовах глобалізації світових ринків: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Д. В. Малащук; Укр. акад. зовніш. торгівлі. – К., 2005. – 24 с.
7. Офіційний сайт державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua. – Назва з екрана.
8. Пріоритети інвестиційної політики у контексті модернізації економіки України / [Павлюк А.П., Покришка Д.С., Белінська Я.В. та ін.]. – К.: НІСД, 2013. – 48с.
9. Формування моделі економічного розвитку України у післякризовому світі. – К.: НІСД, 2013. – 65 с.
10. Промислова політика: порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України. – К., 2009. – 115 с.
11. Інноваційний розвиток промисловості як складова трансформації економіки України. – К.: НІСД, 2013. – 71 с.
12. Окландер М.А. Контуры экономической логистики. – К.: Наук. думка, 2008. – 176 с.
13. Дроздова А.О. Світовий досвід професійного навчання і розвитку персоналу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2013/iem/drosdova/library/article1.htm>. - Назва з екрана.
14. Стойко І. Вплив культури на розвиток корпорацій (на прикладі корпорацій США, Японії, країн Західної Європи) / І. Стойко, В. Гецько // *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2010. - №1(3). – С. 109-118.
15. Сухоруков А.І. Інституційні засади розвитку інвестиційної діяльності у промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.sfs.gov.ua/analitichni-materiali/statti/153444.html>. - Назва з екрана.

*Рецензент д.е.н., професор УкрДАЗТ Кірдіна О.Г.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Зубенко В.О.*